

Jean-Paul Weber'in Tekizlekçi Çözümlemesine Bir Örnek: Charles Baudelaire

Ali ÖZÇELEBİ*

ÖZET

Bundan dört yıl önce Jean-Paul Weber'in tekizlekçi eleştirisini incelemeyi amaçlayan üç makalelik bir dizinin birincisini yayımlamış; bu makalenin başında amacımızın, Weber'in eleştiri yöntemini özetlemek, yazarın Şiirsel Yapıtın Oluşumu ve İzleksel Alanlar adlı yapıtlarında yer alan on altı incelemesinden birini tanıtmak ve kendi düşüncelerimizi de ekleyerek Weber'e yöneltilen itirazları dile getirmek olduğunu belirtmiştik.

Bu makalede Weber'in eleştirel yaklaşımını bir kez daha kısaca sergiledikten sonra onun Baudelaire'le ilgili çözümlemesini özetlemeye çalıştık. Baudelaire'in izlek yapısı Weber'e "göreceli basit görünür: Çocukluğa ve ölüme ilişkin düşlemeler." "Baudelaire'in yapıtı, der Weber, türdeşliğiyle esininin tek çizgилiliğiyle dikkatimizi çeker: denebilir ki, Baudelaire, tıpkı Edgar Poe ya da Paul Valéry gibi, tek bir saplantının insanıydı."

Burada ileri sürülenlerin tümü şuna indirgenebilir: Baudelaire'in şiirlerinin hemen hemen tümünde tek bir izlek, çocuklukla ilgili bir izlek vardır ve Baudelaire'in şiiri buradan esinlenir, burada beslenir.

* Prof. Dr.; Uludağ Üniv. Eğitim Fak. Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

Üçüncü ve sonuncu makalemizde, kendi düşüncelerimizi de ekleyerek Weber'e yöneltilen itirazlardan söz edeceğiz.

RESUME

Nous avons publié, il y a quatre ans, un article, le premier des trois articles qui visaient à étudier la critique monothématique de Jean-Paul Weber. Au commencement de cet article, nous disions que notre but était, en une série d'articles, de résumer la méthode critique de Weber, d'illustrer l'une de ses seize études publiées dans deux ouvrages intitulés Genèse de l'oeuvre poétique et Domaines thématiques, et de parler des objections critiques adressées à Weber en y ajoutant nos propres idées.

Dans cet article, après avoir brièvement exposé encore une fois l'approche critique de Weber, nous avons essayé de résumer son étude sur Baudelaire dont "la thématique [lui] apparaît comme relativement simple. Un fantasme à la fois puéril et macabre". "L'oeuvre de Baudelaire, dit Weber, nous frappe par son homogénéité, par le caractère unilinéaire de son inspiration, au même titre que, par exemple, Edgar Poe ou Paul Valéry.

Tout ce que nous affirmons ici se réduit à ceci: sous-jacent à la quasitotalité poétique de l'oeuvre poétique de Baudelaire, un thème unique, un thème infantile, et dont toute la poésie baudelairienne s'inspire et se nourrit.

Dans notre prochain et dernier article, nous parlerons des objections critiques adressées à Weber en y ajoutant nos propres idées.

Yaklaşık dört yıl önce, Jean-Paul Weber'in tekizlekçi eleştirisini incelemeyi amaçlayan bir yazımıza¹ başlarken, incelememizin üç bölümden oluşacağını, önce, bize eksikli ama özgün görünen bu yöntemi tanıtip uygulamalarından² örnekler verdikten sonra kendi görüşlerimizle irdelemeyi deneyeceğimizi söylemiştik. Başta *Çağdaş Eleştiri* dergisinin yayın yaşamından şekilişi olmak üzere çeşitli nedenlerle ikinci ve üçüncü yazımızı bitirmek ve yayımlamak olanağını bulamamıştık.

Gaston Bachelard'dan kaynaklanan, daha doğrusu onun izleklerinden yararlanan izlekçi eleştiri, yazınsal izlekleri uzamın ve/veya zamanın kavranması doğrultusunda çözümleyen Georges Poulet'yle başladı diyebiliriz. Ötekilerse daha çok ozanın dünya ve varlıkla ilişkisini, onun evreninin karmaşık izleksel yapı-

1 "Jean-Paul Weber'in Tekizlekçi Eleştirisi", *Çağdaş Eleştiri*, Yıl: 3, Temmuz 1984, ss. 32-38.

2 Weber, *La Genèse de l'oeuvre poétique* (Paris, Gallimard, 1960) adlı ilk kitabında Vigny, Hugo, Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Claudel, Valéry ve Apollinaire olmak üzere sekiz Fransız yazarın; *Domaines thématiques* (Paris, Gallimard, 1963) adlı kitabında, Poe, Gogol, Nerval, Lautréamont, Kafka ve Gracq olmak üzere altı yazarın yapıtlarını çözümlüyor. Weber iki eleştiri kitabının daha yazarı: *Néo-critique et Paléo critique ou contre Picard* (J.-J. Pauvert, éd. 1966) ve *La Psychologie de l'Art* (P.U.F., 1972).

sından yola çıkarak inceler. Jean Strobinski ve Jean-Pierre Richard gibi. Buna karşın J.-P. Weber ve daha çekingen bir tutumla Michel Guiomar, tekizlekçi bir eleştiriyi savunurlar. Michel Mansuy ise denemelerini yaşamın yazarın imge evreni aracılığıyla kavranması sorunsalı üzerine oturtur. Jean Bourgos da çabasını özellikle imgenin işlevi üstünde yoğunlaştırır³.

İzlekçi eleştiri yöntemleri halen güncelliğini koruyor, gelişiyor, Fransa'da tartışılıyor⁴. Türkiye'ye gelince, değişik yazın yapıtlarında izlekleri saptayıp sıralayan yazılara rastlanıyor; ama bunlar gerçek anlamda izlekçi eleştiri örnekleri olmaktan çok uzak. Ayrıca hiçbirisi, izlek (thème) sözcüğünü gerektiği gibi derinlikle algılamıyor; öte yandan Weber'in izlek sözcüğüne yüklediği anlam, içerik ve işlev öteki izlekçilerden farklı.

Sözünü ettiğimiz ilk yazı çok geride kaldığı için, Baudelaire çözümlemesine geçmeden önce Weber'in "izlek" tanımı ve yöntemi üzerine kısa bir özet veremeyi, o yazımızdan alıntılar yapmayı yararlı buluyoruz.

"(İzlek), sözcüğün en geniş anlamıyla - genellikle bilinçsiz olarak bir yapıtta ya da sanat yapıtlarının (yazınsal, müziksel ya da resim, vb. konulu olsun) bütününde, ister simgesel biçimde (simge sözcüğünden doğal olarak, simgelenenin her türlü benzeşimli yerine-geçen-şeyi anlıyoruz), ister açıklıkla ortaya çıkmaya elverişli, çocukluğa değin bir olay ya da durum (dur)"⁵.

Weber'e göre Estetik'in iki önemli sorunu *yaratma* ve *seyir** dir. Estetikçinin işi, sanatçıların *nasıl* yarattıklarını ve yapıtlarının okuyucuları *niçin* heyecanlandığını araştırmak ve ortaya koymaktır. Eleştirmene göre yaratmak, "çocukluk döneminin geçmişte kalmış ya da unutulmuş bir anısını, bir durum ya da konumunu belirsiz bir biçimde ve bilinçsiz olarak yakınlaştırmak, su yüzüne çıkarmaktır. Seyretmek ise, "seyirde seyirle" heyecanlanmak, bilmeden en uzak geçmişimizi, belli belirsiz bir uğultuda devinen, çırpınıp duran bu büyük bataklık, erginlik çağının yarlarını dinlemektir. Kaybolmuş zamanın bu sağır uğultusu,

3 Bkz. Anne Clancier, "İzlekçi Eleştiri". Çev. Ali Özçelebi. Çağdaş Eleştiri, Yıl: 2, Kasım 1983.

4 Bir sonraki yazımızda bu tartışmalardan söz edeceğiz.

5 Weber, Genèse..., s. 13. Weber bu tür anıların çocuğun belleğinde genellikle iki-on yaşları arasında yerleştiğini söylüyor ve incelediği yazarlarda kimi yaşlar saptıyor. Bkz. Genèse..., s. 506; Domaines..., s. 9, n. 2.

Bu anı her zaman bilinçsiz değildir. Buna karşın hemen hemen her zaman izlekten yapıta bilinçsiz bir ilişki vardır. Ancak kural dışı durumlar da vardır. Örneğin Gracq, Ile-de-France transatlantikinin suya indirilişinin oynadığı rolün tümüyle bilincindedir. Yine Hugo, küçük bir estamp'ın artık ergin olmuş bir yazar için "büyük ve görkemli bir görüm" olabileceğini bilir... Bkz. A. Özçelebi, a.g.m., s. 38, n. 4.

* Temaşa (Contemplation); Sanat yapıtı, resim, yontu, vb. ise seyir, müzik sözkonusu ise dinleme, yazın ürünü ise okuma anlamlarını vermek gerekir bu sözcüğe. Böylece bizim bağlamımızda contempler okumak, contemplateur okuyucu anlamlarını da içerir.

değişik sanatların belirleyicilerinin* her birinde duyulur." Buna bağlı olarak sanat "(...) biraz da, ergin yaşamın sıkıcı tekdüzeliği arasında yeniden bulunmuş Çocukluk"tur." Eşdeyişle, "her şiirsel ya da yazınsal yaratı (...) çocukluğa ait bir Nesne'ye ya da izleksel bir Olay'a bağlıdır. Böyle olunca da "(...) bir yazarın, özellikle bir ozanın - ama sanatçıların tümüne de genelleştirilebilirdi bu - tüm yapıtı, sonsuza dek çeşitlenebilen çok sayıda simgeler yani benzeşmeler arasından geçilerek varılan bir takınağı** ya da tek bir izleği - ki bu izleğin kendisi, genellikle, yazarın çocukluğunda unutulmuş bir olayda kök salar - anlatır. Görüldüğü gibi öteki izlekçi, çokizlekçi eleştirmelerden farklı olarak Weber, genellikle her yazarın, sanatçının tüm yapıtında tek bir izlek ya da izlekleşmiş bir olay, takınak bulunduğunu öne sürer. Ve bu düşüncesini iki aşamada uygular: "Önce simgeler, analogalar*** olarak değerlendirilmiş tüm metinlerin tek bir takınağı, tek bir nesneyi, imgelemiş ya da gerçek olması değil tek olması önemli olan olayı şifrelediğini göstermek; sonra da izleği yani yapıtın çocuklukta demir atmış ortak paydasını bulmak".

O halde izlekçi çözümleme yöntemi en azından iki ayrı evre içerir: Tüm yapıtın bir izleğe bağlandığını ortaya çıkarma, kanıtlama evresi ve bu tek izleği

* Fransızca *les dominantes* sözcüğüne *belirleyiciler* karşılığını öneriyoruz. "Her sanatın kendine özgü belirleyicileri vardır, diyor Weber. Örneğin müziğin belirleyicileri olarak, tınıyı, ritmi, melodiyi, akordu, sapmayı, gamı, anlamsal belirsizliği; resmin belirleyicileri arasında iki boyutluluğu, rengi, biçimi, uzamı; yontununkiler arasında üç boyutluluğu, devinimsizliği; tiyatrununkiler arasında sahneyi, dekoru, oyuncuya, seyirciyi, vb. sayabiliriz. Bu belirleyicilerin ortaya çıkarılması, betimlenmesi, tarihsel ve oluşumsal açılarından incelenmesi, bize, ya-lın bir *Beğeni Psikoloji*'sinden farklı bir *Estetik*'in ivedi uğraşlarından gibi görünüyor." (*Genese*... ss. 511-512). Weber daha sonra, ayrıntılı biçimde inceleyeceği şiir türünün belirleyicilerini üç öbekte veriyor:

— *Sesçil Belirleyiciler:*

- Dize
- Öykünme
- Dizem
- Yarım Uyak
- Ses yinelenmesi
- Uyak

- Yapısal kurallar

— *Anlamsal Belirleyiciler:*

- İmge
- Söz dağarcığı, söz dizimi
- Anlamsal belirleyiciler
- Aşkınlık: esin, büyü, vb.

— *Heyecanla İlgili Belirleyiciler:*

- Ünlem
- Şiirsel benmerkezcilik
- Şiirsel zevk

** Takınak: *hantise*

*** Analoga: olduğu gibi bırakacağımız bu sözcüğü, "izleksel anıyı simgeleyen ya da içeren metin" diye tanımlayabiliriz.

bulma, saptama, kesinleme evresi. Weber, "izleğin çocuklukta köklenmesine gelince, bu önceden bilinemez; çözümlemenin bu iki evresinden bağımsız saptanamaz. İzleğin ya da takınağın çocukluk dönemine özgülüğü genellikle araştırma sırasında görülür," diyor.

Kısaca, bir yazarı izleksel olarak çözümlemek için sırasıyla dört işlem öneriyor Weber.

1° Daha sonra yazarın farklı yapıtlarıyla karşılaştırılabilecek açık ve seçik, kesin anlamlı anıları araştırmak;

2° İçinde yadsınamaz biçimde gizli simgesel bir anlam taşıyan basit metinler bulmak;

3° Dilsel ve biçimsel takınakları saptamak ve bunları doğrulanmış ya da varsayılmış bir anıya bağlamak;

4° Ve son olarak yapıtı, olanaklıysa tümünü önerilen izleğe indirgemeye çalışarak derinlemesine bir araştırma uygulamak⁶. "Bizce, diye ekliyor Weber, bir yandan önerilen izlek, yapıtın tümünü kolayca yorumlamamıza yetiyorsa, öte yandan bu yazarın bir çocukluk anısıyla doğrulanıyorsa çözümleme başarılı sayılabilir."

Weber'in kuşkusuz birbirinden ilginç çözümlerinin (bunlar 16 tane-dir) tümüne yer vermek olanaksız böyle bir yazıda. Bu nedenle, okurların, özellikle eleştirmenlerimizin dikkatini çekmek, onlara derli toplu bir örnek sunmak için, ülkemizde ötekilere göre daha çok tanınan ve okunan bir yazar olan Baudelaire'i seçtik.

Weber'e göre Baudelaire'in notları arasında çözümleme yöntemi açısından "son derece ilginç bir metin", bir uzun-öykü taslağı vardır. Bu metnin Fransızca ve Türkçesini birlikte okuyalım:

" L'automate.-Quel il est, comme amant.

Sorcier, en prévision de malheur, il veut lutter contre les lois de la nature. Son testament: "Si tu m'aimes vraiment..." Et il revit automatiquement. Sa maîtresse se demande laquelle des deux existences est un rêve. L'automate, soufflé par l'âme, lui persuade qu'elle a rêvé autrefois et que maintenant il vit bien réellement.

Cependant l'âme, rougissant de

"Otomat.-Aşık olarak nedir o...

Büyücü (erkek) mutsuzluğu önceden görerek, doğa yasalarına karşı savaşmak ister. Vasiyeti: " Beni gerçekten seviyorsan..."

Ve (bir gün öldükten sonra) özdevimsel olarak yeniden yaşar. Metresi, kendi kendine, bu iki yaşamdan hangisinin düş olduğunu sorar. Otomat, ruhandan aldığı sesle, kadını, bir zamanlar (o yaşarken) düş gördüğüne, kendisinin o zaman değil şimdi gerçekten yaşadığına inandırır.

6 Bkz. Weber, Domaines..., ss. 13-18.

créer le bonheur par le mensonge,
préfère commettre un homicide et
réveille son amie par la mort, pour
lui tout raconter dans le paradis".
Qu'est-ce que le paradis?⁷.

Bununla birlikte, mutluluğu yalanla
yaratmaktan utanan ruh, bir insan öl-
dürmeği yeğler ve ona her şeyi cennet-
te anlatmak için, sevgilisini, ölümlü
(onunkine benzer bir yaşama) uyan-
dırır."

Nedir cennet?

Weber'e göre bu uzun-öykü taslağının art arda sıralanan anları ya da olay-
ları şunlardır:

1° Aşığın ölümü;

2° Aşığın ölümün ötesinden metresine dönmesi; bir hayalet, bir hortlak gi-
bi ve özdevimsel olarak yeniden yaşaması;

3° Yaşayan-ölü aşığın metresini öldürmesi;

4° "Cennet nedir?" sorunu.

Bu garip düşlemede (fantasmagorie) anlatılan, daha doğrusu anlatılması
tasarlanan doğaüstü olayda, "izleksel" olan bir şey var mıdır, yoksa önemsiz
düşlemeler mi söz konusudur? Ona göre birinci olasılık doğrudur; Baudelaire'in
yapıtını bu varsayımla özenle incelemeyi sürdürdüğünde çok sayıda parçanın,
apaçık biçimde, bir Hortlak'la, bir Yaşayan-Kadın'ın aşklarını anlattığını görür
ve bunu dizelerle örnekler: İlk özgün metin "Hortlak" başlığını taşıyan şiirdir:

LE REVENANT

Comme les anges à l'oeil fauve,
Je viendrai dans ton alcôve...
Et je te donnerai, ma brune
Des baisers froids comme la lune
Et des caresses de serpent
Autour d'une fosse rampant

Quand viendra le matin livide,
Tu trouveras ma place vide
Où jusqu'au soir il fera froid...

HORTLAK

Geri geleceğim yatak odana
Kızıl gözlü melekler örneği...
Esmer kadını, sunacağım sana
Soğuk öpücükler gökte ay gibi
Ve yılan okşamaları soğukça
Eğimli bir çukurun çevresinde

Suluk yüzlü gün geri geldiğinde
Bomboş bulacaksın yerimi yine
Ertesi akşama dek soğuk kalacak...

Baudelaire bu şiirde, bir Yaşayan-Ölü'nün ("kızıl gözlü meleğin", şeytana
benzeyen bir şeyin), metresinin "yatağına" (alcôve) geri dönüşünü anlatır diyen
Weber, ayrıca "yılan okşamaları"na dikkatimizi çeker: Aşık kuşkusuz öldür-
müyor, ama okşayışları iğrenç, onur kırıcıdır. Bir Hortlak'la Yaşayan-bir-Kadın'-
ın aşklarının kadın için bir yaralanma, yavaş bir ölüm olduğu apaçıktır. Öte yan-

7 Genèse, s. 185.

dan, alıntılanan son dizeler, gün gün yinelenen sevişmelerin alışılmışlık, süreklilik karakterini de ortaya koyar.

Weber benzer dizeleri Baudelaire'in başka şiirlerinde de bulur. Örneğin "L'Hymne à la Beauté"de,

*L'amoureux pantelant incliné sur sa belle
A l'aire d'un moribond caressant son tombeau.
Aşık soluk soluğa, güzel sevgilisine doğru eğilmiş
Sanki onun mezarını okşayarak can çekişmekte.*

dizeleri, Yaşayan-bir-Kadın'ı okşayan Ölü-Yaşayan bir Erkek izleğine uyar.
"Sur le trou du cercueil nouvellement creusé" başlıklı şiirdeki,

*Près de la jeune proie à sa luxure offerte
Que fait donc ce fantôme en son étreinte inerte?*

*Kösnül isteklerine sunulmuş bu genç tutsağın yanında
Ne yapıyor öyleyse bu hayalet cansız bir kucaklamada?*

dizeleri; yine "La Muse malade" şiirindeki,

*Le succube verdâtre et le rose lutin
T'ont-ils versé la peur et l'amour de leurs urnes?*

*Yeşilimsi dişi şeytan ve pembe cin
Sundular mı sana korkuyu ve aşkı kavanozlardan*?*

dizeleri; "La Chambre double'daki (*Le Spleen de Paris*),

*Sur ce lit est couchée l'Idole, la
souveraine des rêves. Mais comment
est-elle ici? Qui l'a amenée?...
Mais un coup terrible, lourd a
retenti à la porte, et comme dans les
rêves infernaux, il m'a semblé que
je recevais un coup de pioche dans
l'estomac.*

Et puis un Spectre est entré.

*Bu yatakta, düşlerin ecesi Tanrıça
uzanmış. Ama nasıl gelmiş buraya?
Kim getirdi onu?...
Ama kapı korkunç ve ağır bir darbeye
sarsıldı ve cehennemle ilgili düşler-
deki gibi, sanki mideme bir kazma
darbesi yemiş gibi oldum.*

Ve sonra Hayalet içeri girdi.

* "Urnas", yakılan ölülerin küllerinin bulunduğu kavanoz demek. Şiirde de bu anlamda kullanılmış olsa gerek.

satırları ve daha başka parçalar⁸ hep aynı izleği, Hayalet, Hortlak, Yaşayan-Ölü izleğini çağrıştırır. Giderek öteki dize ya da metinler aracılığıyla Yaşayan-Ölü'nün nitelikleri daha belirginleşir: Yaşlı bir adamdır bu. Yaşayan-Kadın'la karı kocadırlar. Kadın gençtir⁹.

Tümüyle saydam olan ve küçük bir varsayım ile açıklanabilen bu metinler bütünü, kesin tanımlanabilir bir takınağa yönelirler: Bir Ölü'nün - koca ya da gedikli bir ihtiyar aşkın - düzenli olarak karısının ya da metresinin yatak odasında ki yerini almaya gelen bir Ölü'nün (Hortlak'ın) "hayallenmesine" indirgenirler.

- 8 Şiir başlıklarını vermekle yetineceğiz: Les Bienfaits de la lune, Don Juan aux Enfers, Incompatibilité, Un jour de pluie, On l'appelle Thérèse... Sur le trou du cercueil..., Je me disais..., Elle est bien jeune encore..., A Madame Dubarry, A une belle dévote, A une jeune saltimbanque, Sonnet Cavalier, Je n'ai pas pour maîtresse..., Tous imberbes alors..., Cauchemar, Au lecteur, Bénédiction, L'Albatros, Elévation, Correspondances, Les phares, La muse malade, La muse vénale, Le mauvais moine, L'ennemi, Le guignol, La vie intérieure, Bohémiens en voyage, L'homme et la mer, Chatiment de l'orgueil, La beauté, L'idéal, La géante, Le masque, Hymne à la beauté, Parfum exotique, La chevelure, Je t'adore à l'égalé de la voûte nocturne, Tu mettrais l'univers entier dans ta ruelle..., Sed non Satiata, Avec ses vêtements ondoyants et nacrés..., Le serpent qui danse, Une charogne, De profundis Clamavi, Le vampire, Une nuit que j'étais près d'une affreuse juive..., Remords posthume, Le chat, Duellum, Le Balcon, Le possédé, Un fantôme, Je te donne ces vers afin que si mon nom..., Semper Aedem, Tout entière, Que dires-tu ce soir..., Le Flambeau vivant, Reversibilité, Confession, L'aube spirituelle, Harmonie du soir, La flacon, Le poison, Ciel brouillé, Le chat, Le beau navire, L'invitation au voyage, L'irréparable, Causerie, Chant d'automne, A une madone, Chanson d'après-midi, Sisina, Franciscæ Meae Laudes, A une dame créole, Moesta et errabunda, Sonnet d'automne, Tristesses de la lune, Les chats, Les hiboux, La pipe, La musique, Sépulture, Une gravure fantastique, Les mort joyeux, Le tonneau de la haine, La cloche fêlée, Spleen (aynı başlıklı üç şiirde), Obsession, Le goût du néant, Alchimie de la douleur, Horreur sympathique, L'héautontimoroumenos, L'irremédiable, L'horloge, Paysage, Le soleil, A une mendicante rousse, Le cygne, Les sept vieillards, Les petites vieilles, Les aveugles, A une passante, Le squelette laboureur, Le crépuscule du soir, Le jeu, Danse macabre, L'amour du mensonge, Je n'ai pas oublié voisine de la ville..., Le servante au grand cœur..., Brumes et plu Rêve parisien, Le crépuscule du matin, L'âme du vin, Le vin des chiffonniers, Le vin de l'assassin, Le vin du solitaire, Le vin des amants, La destruction, Une martyre, Femmes damnées, Les deux bonnes soeurs, La fontaine de sang, Allégorie, La béatrice, Un voyage à Cythère, L'amour et la crane, Le reniement de Saint Pierre, Abel et Cain, Les litanies de Satan, La mort des amants, La mort des pauvres, La mort des artistes, La fin de la journée, Le rêve d'un curieux, Le voyage, Le coucher du soleil romantique, Lesbos, Femmes damnées, Le lethé, A celle qui est trop gaie, Les bijoux, Les métamorphoses du vampire, Le jet d'eau, Les yeux de Berthe, Hymne, Les promesses d'un visage, Le montre, Vers pour le portrait de M. Honoré Daumier, Lola de Valence, Sur le Tasse en prison, La Voix, L'imprévu, La rançon, A une Malabaraise, Epigraphe pour un livre condamné, L'examen de minuit, Madrigal triste, La vertisseur, La rebelle, Bien loin d'ici, Recueillement, Le gouffre, Les plaintes d'un Icare, Le couvercle.

- 9 Baudelaire'in babası öldüğünde, annesi çok genç ve güzel bir kadındır. Ozan annesine çok bağlıdır. Bir süre sonra General Sebastiani ile evlenince oğul anneyi hiç bağışlamayacaktır. "İnsanın benim gibi bir oğlu varsa ikinci bir kez evlenmez" diyecektir. (Bkz. Sartre, Baudelaire, İnceleme, Çeviren: Bertan Onaran. Şiir çevirileri: Sait Maden. İstanbul, 1982, s. 6-7.

Weber'e göre bunu açıklamak olanaklıdır. Baudelaire'in babasının ilerlemiş bir yaşta, geleceğin ünlü ozanı altı yaşında var yokken¹⁰ öldüğü bilinir. Söz konusu hayal ya da hayalleme, küçük çocuğun bilincinin ve duyularının uyandığı bu dönemde mi kesin olarak biçimlenmiştir? Baudelaire'in anılarında, öteki kaynaklarda bundan söz eden satırlar, kanıtlar olmadığı için bu soruya hemen kesin yanıt verilemez Weber'e göre. Ancak, bugün kesin olan bir şey vardır: benzer hayal görmeler, hayaller, babalarının can çekişmesine, ölümüne tanık olan, o sırada yanlarında olan, cenaze törenlerine katılan çocuklarda ender rastlanır bir şey değildir¹¹.

Weber'in savına göre Baudelaire'in yapıtının hemen hemen tümü, kusursuz netlikte birkaç metinde biçimlendiğini gördüğümüz böyle bir "izleksel hayal görme" (Fantasme thématique)'nin yardımıyla çok kolay yorumlanabilir. Bu savını çözümlemeleriyle kanıtlamaya çalışır. Şöyle ki, ona göre, ilk üç beş şiir çözümlemesinden sonra bile, bir sanatçının izleği, her zaman değilse bile çoğu zaman bir çeşitlenmeler (modulations) arasından görülebilir. Bu çeşitlenmeler, genelde az sayıda bölümler ya da çevrimler (cycles) altında sıralanabilirler. Yer yokluğundan değinemediğimiz öteki çözümlemelerini anımsatan Weber, genellikle, çözümlenmiş metinleri yazınsal yapıtın değişik çevrimlerini görülür kılacak biçimde öbeklendirmek gerektiğini, ancak Baudelaire'in şiirlerinin büyük çoğunluğunun tek ve aynı çevrimle, - ölümcül aşklar çevrimiyle,- ilgili olduğunu bunun için de bu şiirleri art ardarda çözümlene yolunu benimsediğini belirtir. Çözümlemelerinin hemen başına belli başlı değişimlerin bir listesini ekleyen Weber, çalışmasının sonunda da daha az doğrudan, nerdeyse dolaysız yer değiştirimleri (transpositions) (Cenaze töreni izleği, Cennet izleği gibi) ortaya koyan, ve bu nedenle kimi tamamlayıcı açıklama, yorum ve tartışmaları gerekli kılan metinleri - gerçekte çok az sayıdadır bunlar - bırakır.

Ölümcül Aşklar izleğinin belli başlı değişimlerini sıralamadan önce, bunların herbirinin de kendi içlerinde çeşitlenebileceklerini vurgular Weber. Bu değişimler şunlardır:

10 Baudelaire 9 Nisan 1821'de doğdu; Babası 10 Şubat 1827'de öldü.

11 Weber kimi yazarların yazılarında, anı ya da günlüklerinde yakalar benzer itirafları. Örneğin A. Gide'in babası 28 Ekim 1880'de, yani Gide on bir yaşındayken ölür ve Şi le grain ne meurt'de şu satırları buluruz.

"İşte böylece, babamın ölümünden sonra, onca büyük bir çocuk olmama karşın, onun gerçekten ölmemiş olduğunu imgelememiş miydim? Böyle bir kavrayışı nasıl açıklamalı? (Bana öyle geliyor ki) babam yalnızca bizim açıkta görünen, gündüzkü yaşamımız için ölmüştü; buna karşın, gece ben uyurken gizlice annemle buluşmaya geliyordu. Gün boyunca bu kuşkularım belli belirsiz kalıyordu; ama, gece, uykuya dalmadan önce, kesinleştiklerini, doğrulandıklarını hissediyordum. Bu giz perdesini aralamaya çalışıyordum. Bir şeyler yapmış olsam, suç üstü yakalamayı denemiş olacaktım şeye engel olacağını sanıyordum: Kuşkusuz çok gençtim o zamanlar ve annem bana gereğinden çok sık ve çok şey konusunda "Büyüyünce anlarsın! diyordu-; ama kimi geceler, kendimi uykuya bırakırken yerimi başka birine bırakıyormuşum gibi geliyordu bana."

- Yaşayan Bir Kadın'ın aşığı Hortlak izleği,
- Bunun tersi, Yaşayan Erkek'e aşık bir Yaşayan-Ölü-Kadın izleği,
- Yaşayan Bir Kadın'a sahip olan Yaşayan-Ölü'yle ozanın özdeşleşmesi izleği,
- (Bir cesedin sunduğu aşk yüzünden) Solmuş, lekelenmiş kadın izleği,
- İzleğin yazınsal işlevinin izleği (ya da izleğin izleği)*

Bunları saptayan Weber, Baudelaire'in sırasıyla 1° *İlk Şiirler*'ini, 2° *Kötülük Çiçekleri*'ni, 3° *Yitik Şeyler*'i ve 4° *Yeni Kötülük Çiçekleri*'ni tarıyor **. Ve şiirlerin çoğunda yukarda sözünü ettiği Ölümcül Aşk izleğinin değişimlerini buluyor. Ve bu şiirlerin büyük bir çoğunluğunun aşırı bir çabaya gerek kalmaksızın başlarken eskizini yaptığı izlek dizgesiyle yorumlandığı görüşünü yineliyor. İncelemeyi sonraya bıraktığı birkaç şiire gelince, bunlar farklı bir esinden doğuyor izlenimini veriyorlar. Bazıları ise ilk bakışta izleksiz (a-thématique) gibi görünüyorlar. Bunları Cenaze Töreni İzleği başlığı altında çözümlüyor Weber. Şimdi sözü ona bırakalım:

Baudelaire'in izlek dizgesinde, dirilen Baba'nın hayaletinin tuttuğu yeri gördük. O halde, babanın ölümünün ve gömülme töreninin çocuk Baudelaire'in duyarlı ruhunda iz bırakmış olduğunu düşünmek doğaldır. Ozanın bilinç altında en çok ve kalıcı iz bırakan cenaze töreni görüntüsü nedir. Bu açıdan belli bir önemi olan tek anıştırma, "Un jour de Pluie" ("Yağmurlu Bir Gün") başlıklı gençlik dönemi şiirinde bulunur. Önce bizi ilgilendiren dizeleri alıntılayalım:

Les nuages sont noirs, et le vent qui les berce
 Les heurte, et de leur choc fait ruisseler l'averse.
 Leurs arceaux, se courbant sur les toits ardoisés,
 Ressemblent aux piliers de draps noirs pauoisés,
 Quand, de la nef en deuil qui pleure et qui surplombe,
 Le dôme s'arrondit comme une large tombe.

Kara bulutları salıncak gibi sallıyor rüzgar
 Çarptıkça onlara, gökyüzünden sağnaklar boşanıyor.
 Kemerler, gri-mavi çatılar üstünde bükülürken
 Kara kumaşlarla bezenmiş kilise sütunları gibi;
 Beli bükülmüş sahin ağlayıp yas bağlayınca,
 Kubbe de geniş bir mezar gibi yuvarlaklaşıyor...

* "Yapıtlarının işlevsel olarak gizli bir anıya bağlı olduğunu az çok bilen ozanların çoğunda bu sonuncu çeşitlemeye sık sık rastlanır," diyor Weber.

** Baudelaire'in düz yazılarının hatta estetik ve felsefel yazılarının da aynı biçimde çözümlenebileceğini, ancak yer yokluğundan bunu yapmadığını söylüyor Weber.

Bu dizeler bize genç Baudelaire'in zihninde, ölümle ilgili "gizli" saplantısına bağlı görümlerden (visions) birinin, cenaze töreni için hazırlanmış kilise olduğunu kesinliyor. Eğer sahin ve kubbe, bilinen "mezar" hayallemesine katılıyor görünüyorsa (son dize), "... kara kumaşlarla süslenmiş sütunlar" imgesinde yeni bir izleksel tınlama (sonorité) duyuluyor demektir. "Eğer varsayımımız doğruysa, diyor Weber, daha önce yararlanılmış izleklere indirgenmeyen şiirlerin çoğunda kesinlikle kiliseye (kilisenin bir tapınak olduğunu unutmayalım ve "Correspondances" şiirini anımsayalım) ve özellikle, siyah kumaşlarla dekora edilmiş sütunlarına anışturmalar bulmamız gerekirdi."

Weber bu saptamadan sonra, dizeler alıntılanacağı sekiz şiirin¹² Cenaze Törenleri (Obsèques) izleği ile kolayca anlaşılacağını belirtiyor. Bu izlek de öteki gibi, karısıyla yeniden birleşmek için mezarından çıkan ölü Baba hayallemesine bağlıdır, diyor Weber çözümlemesini şöyle bitiriyor:

Özet olarak, Baudelaire'nin izlek dizgesi bize görece olarak basit görünüyor. Çocukluğa değgin tek bir hayalleme, hem çocukluğa hem de ölüme değgin bir hayalleme, bu izlek dizgesine egemen gibi görünüyor. Baudelaire'nin yapıtı bizi ayrıca homojenliği, esininin tek çizgisel (unilinéaire) oluşu ile şaşırtıyor. Baudelaire'nin, örneğin E.A. Poe ya da P. Valéry gibi tek saplantılı bir insan olduğu söylenebilir.

Bu olgu, bu izlek dizgesinin örgüsü içinde, daha derin, daha karanlık bir başka izleğin, bir gün bir başka çözümlemecinin gözüne görünmesi olasılığını ortadan kaldırmaz. İzleksel bilinçaltının çok katmanlı ırası hiç gözümüzden kaçmıyor. Burda doğruladığımız her şey şuna indirgenebilir: Baudelaire'in şiirsel yapıtının hemen hemen tümüne yakınının altında tek bir izlek, çocukluğa değgin bir izlek vardır ve Baudelaire'in tüm şiiri bu izlekten esinlenmekte ve beslenmektedir.

Üçüncü ve son yazımızda, Weber'e yöneltilen eleştirilerden söz ederek yöntemi üstüne kendi düşüncelerimizi de açıklayacağız.

12 Bu şiirler şunlardır: Un jour de pluie, L'horloge, Correspondances, La vie intérieure, Châtiment de l'orgueil, La Beauté, Les Chats, Obsessions.

13 Weber, Genèse..., s. 223.